

Ks. Józef Krzywda CM.

REFLEKSJE NAD RELACJAMI MIĘDZY MAGISTERIUM KOŚCIOŁA I TEOLOGIĄ¹

Uwagi wstępne

We wprowadzeniu do 12 tez Międzynarodowej Komisji Teologicznej, znajdujemy istotną uwagę, która dotyczy relacji między Urzędem Nauczycielskim Kościoła i teologami. Podkreśla się mianowicie, że owe relacje mają nie tylko wielkie znaczenie, lecz winny być dzisiaj uważane za wyjątkowo aktualne, na co zwrócił już uwagę pap. Paweł VI, w swoim przemówieniu, skierowanym do uczestników Międzynarodowego Kongresu, na temat teologii Soboru Watykańskiego II². Zaznaczona w ten sposób waga zagadnienia, a także podkreślona jego aktualność, skłoniła autora niniejszego artykułu do poczynienia pewnych obserwacji i uwag, w świetle obowiązujących zasad i norm prawnych w tej materii.

Co łączy Nauczycielski Urząd Kościoła z teologami?

W uporządkowanym systemie 12 tez, w pierwszej z nich, Międzynarodowa Komisja daje określenie: z jednej strony Magisterium Kościoła; z drugiej zaś charakteryzuje status teologa, który - jak się stwierdza - jest tym, który na podstawie wiary i życia we wspólnocie wiary Kościoła, posiada odpowiednie kwalifikacje, by zgodnie z metodą naukową zgłębiać słowo Boże, a także, jeśli otrzyma misję kanoniczną, mógł nauczać³.

Niewątpliwie - choć treść określonych wyżej pojęć posiada zdecydowane i jasne określenie, oparte głównie na Tradycji Kościoła - to dziś nabierają one szczególnej wymowy w świetle pogłębionej nauki Soboru Watykańskiego II, na temat urzędu biskupa i kolegium biskupów, zjednoczonych z papieżem we wspólnocie hierarchicznej⁴.

¹ Podstawą dla analiz i uwag jest tekst zawarty w 12 tezach Międzynarodowej Komisji Teologicznej, zatwierdzonych "in forma specifica", W: Documenta (1969 - 1985), Libreria Editrice Vaticana - Città del Vaticano 1988, p. 124-140.

² AAS 58/1966/890.

³ De Magisterii Ecclesiastici et theologiae ad invicem relatione (1975), in: Documenta (1969 - 1985), Città del Vaticano 1988, p. 124.

⁴ Tamże; por. *Lumen gentium*, nn.18 i 19; KPK, kan. 204, 227, 331.

Tak więc, dzięki pogłębionej teologii urzędu biskupiego oraz podmiotowości Kolegium biskupów⁵, Magisterium Kościoła jest dzisiaj bardziej obecne i - jeśli rzecz można - bardziej operatywne, niż to było możliwe przed Soborem Watykańskim II.

Niemniej ważnym momentem w omawianej problematyce jest podkreślenie w trzech pierwszych tezach, szeregu elementów, które są wspólne dla Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i teologów w pełnieniu przez nich właściwych im zadań.

Przedmiot i kryteria elementów wspólnych

Pierwszym i zasadniczym wspólnym elementem, chociaż wykonywanym w różnych formach, ale w sposób analogiczny, jest: zachowanie oraz coraz bardziej wnikliwe zgłębianie, wykładanie, nauczanie i obrona świętego depozytu Objawienia, w służbie Ludu Bożego i dla zbawienia całego świata⁶. Taka służba - jak się podkreśla - powinna nade wszystko strzec pewności wiary, co spełnia się w różny sposób przez Urząd Nauczycielski i przez teologów. Wszakże, jak skonstatowano: ani nie jest rzeczą konieczną, ani też możliwą, ustalenie dokładnego podziału owej posługi⁷.

Z kolei w tezie 3, stwierdza się, że zarówno Urząd Nauczycielski Kościoła, jak i teologowie, wypełniając wspólną służbę na rzecz prawdy, są w takim samym stopniu związani przez Słowo Boże; co winno się dokonywać dzięki temu samemu zmysłowi wiary; przez dokumenty Tradycji oraz przez wypełnianie duszpasterskiej i misyjnej troski wobec świata⁸.

Kolejnym, istotnym stwierdzeniem w tym kontekście jest znana prawda: że "Urząd Nauczycielski Kościoła nie jest ponad słowem Bożym, lecz pełni w stosunku do niego funkcję służebną; naucza tego, co zostało przekazane, wiernie strzeże i wyklada oraz czerpie z tego jedyne depozytu wiary i podaje do wierzenia, jako objawione przez Boga⁹.

⁵ Por. *Lumen gentium*, 22; KPK, kan. 336 i 337.

⁶ Por. Documenta, tesis 2, dz. cyt., s. 126.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże. Kryteria charakter i sens Objawienia w omawianym zakresie określiła wyczerpująco Konst. dogm. *Dei verbum*, n. 4; Katechizm Kościoła Katolickiego (Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano- tekst polski - Copyright 1994 Pallotinum Poznań 1994, n. 86.

Podobne kryteria i wymogi w służbie słowu Bożemu - podkreślono - mają cechować działalność teologów, którzy winni okazywać - jak naucza Sobór - objawiającemu Bogu "posłuszeństwo wiary"¹⁰.

Z kolei tym, co cechuje wewnętrznie Nauczanie Magisterium Kościoła i teologów jest obecny w każdej epoce wspólny całemu ludowi Bożemu *sensus fidei*, w którym, jak naucza Sobór: "Ogół wiernych, mających namaszczenie od Świętego, nie może błędzić w wierze i tę szczególną swoją właściwość ujawnia przez nadprzyrodzony zmysł wiary całego ludu..."¹¹. Podobnie kształtuje się stosunek do Tradycji. Albowiem ani Urząd Nauczycielski, ani teologowie, nie mogą nie brać pod uwagę tych śladów wiary, które są obecne w dokumentach Tradycji, w ciągu historii zbawienia Ludu Bożego. Także w nich bowiem wyraża się wspólna wiara ludu Bożego, chociaż - jak zaznaczono - inne są zdania Urzędu Nauczycielskiego, a inne teologów¹². Wreszcie tym, co jest wspólne; co łączy Urząd Nauczycielski i teologów we wspólnej służbie słowu Bożemu, na rzecz prawdy, jest wypełnianie troski duszpasterskiej i misyjnej wobec świata¹³. Z faktu wszakże, iż poszukiwania i dociekania teologów mają charakter wybitnie naukowy, nie można oczekiwać wniosku, że mieli by być zwolnieni - jak się podkreśla - od odpowiedzialności duszpasterskiej i misyjnej. Sam jednak przedmiot badań i cel, jakiemu służy słowo Boże, domaga się tego, co określa się mianem chrześcijańskiego posłuszeństwa wobec tych, którym powierzono szczególną troskę o święty depozyt wiary¹⁴.

Jakże istotne, natchnione soborową myślą w tym kontekście są wskazania zawarte w tezie 4, które stanowią tu swoiste podsumowanie i syntezę poruszonych wyżej zagadnień. Najogólniej rzecz biorąc: podkreślono w niej szczególną potrzebę i rolę kolegialnego działania biskupów oraz ścisłej komunii wszystkich teologów z następcą Piotra, jako głowy kolegium biskupów¹⁵.

Co stanowi o różnorodności Urzędu Nauczycielskiego i teologów

W następnych pięciu tezach uwaga Komisji skupia się głównie na tych elementach, które ukazują pewne różnice w działalności Urzędu

¹⁰ Por. *Dei verbum*, 5; por. KPK, kan. 218.

¹¹ Por. *Lumen gentium*, 12; KKK, n. 92.

¹² Por. *Documenta*, thesis 3, s. 126.

¹³ Tamże, s. 129.

¹⁴ Por. KPK, kan. 212 i 218.

¹⁵ Por. *Documenta*, thesis 4, s. 129; KKK, n. 891.

Nauczycielskiego i teologów. W pierwszej z nich, w tezie 5 znajdujemy odwołanie się do tekstu Konstytucji dogmatycznej *Dei verbum*, w której stwierdza się, że zadanie autentycznej interpretacji słowa Bożego, spisane go czy przekazanego przez Tradycję, zostało powierzone jedynie żywemu Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, który w sposób autorytatywny działa w imieniu Jezusa Chrystusa¹⁶. Tak więc tego rodzaju upoważnienie i mandat, nakłada na Nauczycielski Urząd Kościoła obowiązek: obrony w sposób autorytatywny integralności oraz jedności katolickiej wiary i moralności¹⁷.

Także znaczącą i szczególną rolę przypisuje się na tym polu teologom, stwierdzając, że stanowią oni pewien rodzaj ogniwa pośredniczącego, między Urzędem Nauczycielskim a ludem Bożym. Na ten element pośrednictwa wskazywał już papież Paweł VI w swoim przemówieniu do uczestników Międzynarodowego Kongresu, na temat teologii Soboru Watykańskiego II¹⁸. Teologowie bowiem - jak mówił Paweł VI, pomagają Urzędowi Nauczycielskiemu, by był zawsze przewodnikiem i światłem dla Kościoła¹⁹. Z drugiej zaś strony, teologowie przez właściwą interpretację, przez nauczanie i przekaz zgodnie z mentalnością swych czasów, opracowują naukę i wezwania Magisterium Kościoła, w sposób syntetyczny, stwarzając możliwości lepszego jej poznania przez lud Boży. I oto w ten sposób przyczyniają się oni do obrony, wyjaśniania, uzasadniania oraz szerzenia prawdy, podawanej w sposób autorytatywny przez Urząd Nauczycielski Kościoła²⁰.

W związku z powyższym, Komisja stwierdza następnie w tezie 6, że istnieje różnica między władzą, mocą której Nauczycielski Urząd Kościoła wypełnia swoją misję, a kompetencjami i autorytetem, jakim cieszą teologowie w wykonywaniu ich zadań. Autorytet bowiem, jaki posiada i jakim dysponuje Magisterium Kościoła ma swoje źródło - jak naucza Sobór Watykański II - w konsekracji sakramentalnej, w której "wraz z urzędową funkcją uświęcania, otrzymuje się również funkcję nauczania i rządzenia"²¹.

¹⁶ Por. *Dei verbum*, 10; por. KPK, kan. 750.

¹⁷ Por. Documenta, thesis 5, s. 130; por. także: KKK, n. 892.

¹⁸ Por. Paweł VI, Przemówienie wygłoszone na Międzynarodowym Zjeździe teologów na temat Teologii Soboru Watykańskiego II (w dniu 1 października 1966): AAS 58/1966/892: "...Theologia duplicem habet rationem cum Ecclesiae Magisterio atque cum universa christianorum communitate. Ea namque in primis medium quodammodo obtinet locum inter fidem Ecclesiae atque eiusdem Magisterium".

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże, s. 291; Documenta, thesis 5, s. 131-132.

²¹ Por. Documenta, ...dz. cyt., thesis 6, s. 132; por. *Lumen gentium*, 21, 26; KKK, n. 893 i 894; zob. KPK, kan. 375.

Władza ta - jak się ją tu nazywa - *formalna*²², jest zarazem charyzmatycznym uczestnictwem we władzy Chrystusa²³. Tak więc, mając na uwadze szczególny charakter władzy Magisterium, będący rzeczywistym uczestnictwem we władzy kapłańskiej Chrystusa, która różni się od władzy teologów, opartej na kwalifikacjach naukowych, wymaga się, by ta ostatnia nie była uprawiana bez żywego doświadczenia²⁴ i praktykowania wiary²⁵.

Otóż na pewno można i trzeba z tego faktu wyciągnąć wniosek o istotnym znaczeniu: a mianowicie, że teologia w Kościele cieszy się nie tylko autorytetem, płynącym z kompetencji naukowych, lecz także z autorytetu rzeczywiście eklezjalnego, albowiem włączona jest ona w strukturę autorytetu opartego na słowie Bożym, potwierdzonym przez misję kanoniczną²⁶.

Z kolei teza 7, stanowi szersze wyjaśnienie poruszonych już kwestii w poprzedniej tezie, akcentując szczególnie tryb i sposób pełnienia zadań, które są odmienne dla Urzędu Nauczycielskiego, od tych, które charakteryzują teologów, ze względu na szczególny aspekt eklezjalnego uczestnictwa w pełnionej misji.

Magisterium bowiem - jak wspomniano wyżej - jest kościelnym, oficjalnym zadaniem, który jest przekazywany w sakramencie święceń. Dlatego, jako element instytucjonalny Kościoła, nie może on istnieć poza Kościołem, owszem poszczególni członkowie Urzędu Nauczycielskiego korzystają z autorytetu i posługują się świętymi władzami, jedynie w celu budowania swojej trzody w prawdzie i świętości²⁷. Komisja również w tej kwestii dla uzasadnienia swej tezy, odwołała się wprost do nauki Soboru²⁸.

Co się zaś tyczy teologów, to znajdujemy tu kolejną, istotną uwagę, wedle której, nawet wówczas, gdy teologia nie jest uprawiana na podstawie misji kanonicznej, nie może być ona urzeczywistniana w właściwy sposób inaczej, jak tylko w żywej wspólnocie wiary Kościoła²⁹. I oto tak sformułowany postulat, dał podstawę Komisji do ważnego wniosku: a mianowicie, że wszyscy ochrzczeni, którzy czynnie wyznają wiarę Kościoła i posiadają odpowiednie kompetencje naukowe, mogą pełnić zadania

²² Por. Documenta...dz. cyt., thesis 6, s. 132.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ Por. Documenta...dz. cyt., thesis 7, s. 134.

²⁸ Zob. *Lumen gentium*, 21.

²⁹ Por. Documenta...dz. cyt., thesis 7, s. 134.

teologów, do których - jak się podkreśla - powołuje ich Duch Święty, żyjący w Kościele, udzielany w sakramentach, w głoszonym słowie Bożym oraz w komunii miłości³⁰.

Teza 8 zawiera w swej treści niewątpliwie jeden z najtrudniejszych problemów w kwestii działalności teologów. Podejmuje się tu sprawę wolności, oraz związanej z nią krytycznej funkcji w odniesieniu do wiernych, do świata, a także do siebie samych.

W związku z tak sformułowaną tezą, stwierdza się, że Magisterium ze swej natury oraz z ustanowienia, cieszy się w pełnieniu swego zadania wolnością. Ta wolność - zechciano tu przypomnieć - wiąże się z wielką odpowiedzialnością. Dlatego chociaż często jest to trudne, to przecież konieczne, by była ona używana w taki sposób - owa wolność - by ani teologom, ani innym wiernym nie wydawała się być arbitralna, czy też zbyt szeroka³¹. Ten ważny postulat otrzymuje tu ponadto dodatkowe wyjaśnienie, w którym zwraca na siebie uwagę następujące, szczególne stwierdzenie: że mianowicie szacunek dla Urzędu Nauczycielskiego, należy również do elementów naukowych wiedzy teologicznej³². Otóż, tego rodzaju konstatacja mogłaby budzić zdziwienie, gdyby nie fakt - na co zwraca uwagę Komisja - że w obecnych czasach, pewne *poczucie demokratyczne*³³ prowadzi często do solidarności przeciw temu, co należy do zadań Magisterium Kościoła, to jest strzeżenia wiary i moralności, które mogłyby być naruszone. Oto dlaczego jest rzeczą konieczną, choć nie zawsze łatwą, podejmowanie interwencji w sposób wolny i zdecydowany, wszakże nie arbitralny, by nie ucierpiała na tym komunია Kościoła³⁴.

W dalszym ciągu wyjaśnień, dotyczących należytej wolności, właściwej teologom w ich naukowych poszukiwaniach, podkreśla się, że wolności Magisterium odpowiada na swój sposób wolność teologów, która wiąże się z ich prawdziwą odpowiedzialnością naukową. A to właśnie oznacza, że wolność nie jest nieograniczona. Istnieje bowiem obowiązek wobec samej prawdy oraz respektowania zasady moralnej; odpowiedzialności osobistej i społecznej zarazem³⁵. Dlatego proponuje się, by teologowie, celem sprostania temu zadaniu: interpretując zarówno obecne jak i wcześniejsze dokumenty Urzędu Nauczycielskiego, sytuowali je w kontekście całej

³⁰ Tamże. Por. KPK, kan. 229 §1 i 2; kan. 231 § 1.

³¹ Por. Documenta...dz. cyt., thesis 8, s. 134-136.

³² Tamże.

³³ Podkreślenie moje.

³⁴ Tamże. s. 136.

³⁵ Tamże; por. KPK, kan. 212 §1.

prawdy Objawienia, starając się znaleźć jak najlepsze jej rozumienie, także przy pomocy hermeneutyki, przyjmującej funkcję, w pewnym sensie krytyczną, ale także pozytywną, a nie destrukcyjną³⁶.

Niemniej interesującą konstatację znajdujemy w następnej tezie 9, która dotyczy faktu rodzących się napięć między Magisterium Kościoła a teologami. Napięcia te, zdaniem Komisji, są nieuniknione i bynajmniej nie są one przejawem nieprzyjaźni czy wyrazem opozycji, lecz stanowią raczej twórczy ferment, inspirujący czynnik do wspólnotowego wypełniania misji, właściwej dla każdej ze stron, w duchu prawdziwego dialogu³⁷.

Sposoby umacniania dzisiaj relacji między teologami a Magisterium Kościoła

Z kolei teza¹⁰, formułuje najpierw warunki i kryteria owocnego dialogu między teologami i Urzędem Nauczycielskim Kościoła. Wymienia się tu przede wszystkim warunek wspólnoty w wierze oraz służę w budowie Kościoła. Natomiast punktem wyjścia dla wspólnoty i budowy jedności, winna być jedność w komunikowaniu oraz uczestnictwo w prawdzie. Naturalnie, to wszystko jest już jakoś obecne: z jednej strony, jako stała łączność w procesie konkretnego dialogu; z drugiej zaś strony, ta sama jedność wzmacnia się i ożywiana jest na różne sposoby, dzięki kontynuowanemu dialogowi. Tak oto w ten sposób dialog, staje się wyjątkową wzajemną pomocą. Magisterium Kościoła zyskuje w głoszeniu, w obronie prawd wiary i moralności, znaczącą intelektualną pomoc, natomiast teologiczne rozumienie prawd wiary i moralności, zostaje wzmocnione przez Magisterium Kościoła, by zyskać w ten sposób na pewności³⁸.

Można z powyższego wnosić, że wierność objawionej prawdzie, winna być dla teologów naczelnym kryterium w procesie badań i poszukiwań. Owszem, charakter służebny wobec Kościoła, winien cechować pragnienie dialogu z Magisterium Kościoła, któremu został powierzony urząd strzeżenia i ochrony depozytu wiary³⁹.

W tezie 11 z kolei, stwierdza się, że dialog między Magisterium i teologami, sprowadza się jedynie do strzeżenia i wyjaśniania prawd wiary. I

³⁶ Por. Documenta...dz. cyt., thesis 8, s. 136; por. KPK, kan. 750.

³⁷ Por. Documenta...dz. cyt., thesis 9, s. 136.

³⁸ Tamże, ...dz. cyt., thesis 10, s. 138.

³⁹ Por. KPK, kan. 750.

właśnie dlatego pole dialogu winno być jak najszerzej otwarte na naprawę. Albowiem - jak się podkreśla - prawda, która winna być stale pogłębiana i wyjaśniana, nie jest czymś niepewnym, czy zgoła nieznanym, owszem jako objawiona, została Kościołowi powierzona, by on jej wiernie strzegł. Ten oto podstawowy obowiązek sprawia, że dialog ma swoje granice, które w istocie wyznaczają prawdy wiary⁴⁰. Zatem służba prawdzie, której ma służyć dialog, narzuca się niejako siłą rzeczy; wręcz jawi się, jako konieczność, jeśli idzie o zgłębianie i wyjaśnianie prawd wiary. A jednak - jak stwierdza Komisja - ten cel dialogu, czyli służba prawdzie, bywa często zagrożony. Zdarza się bowiem, że jest on traktowany w sposób *instrumentalny* i wykorzystywany w określonym celu *politycznym*⁴¹. Komisja w tym miejscu wyraźnie powołuje się na złe doświadczenia, jakie naruszają dialog między Magisterium a teologami, jeśli ci ostatni ulegają pewnym wpływom i naciskom, nie gardząc nawet środkami przymusu, zagrożeniami czy wręcz sankcjami. Podobny obrót przybierają sprawy, jeśli dyskusja między teologami a Magisterium opiera się na nie wystarczająco poinformowanej opinii publicznej, zarówno w Kościele, jak i poza nim, w czym niejednokrotnie mają nie mały wpływ środki masowego przekazu⁴².

Ostatnia, 12 teza zawiera ogólny zarys sposobu - w ramach dialogu między Urzędem Nauczycielskim Kościoła a teologiem - wszczęcia i prowadzenia formalnego procesu doktrynalnego, jeśli zostaną wyczerpane wszystkie zwyczajne środki w celu osiągnięcia spodziewanej zgody. Tak więc po wyczerpaniu zwyczajnych środków, Magisterium - jak czytamy w tekście tezy - może zastosować różne formy upomnienia, nie wyłączając *sankcji słownych* itp. Wreszcie w przypadkach najpoważniejszych, po wyczerpaniu wszelkich środków dialogu, Magisterium Kościoła czuje się w obowiązku bronić kwestionowanej prawdy i wiary swych wiernych⁴³. Jednakże i w takiej sytuacji; przy stosowaniu klasycznych reguł, fakt *herezji* nie może być ostatecznie ustalony, jeśli oskarżony teolog nie obstawał w sposób *uporczywy*⁴⁴ przy swojej opinii i praktycznie nie uchylał się od wszelkiego dialogu. Co więcej, rzeczywisty przypadek herezji mógłby być za taki uznany, jeśli zastosowano wszystkie zasady hermeneutyki dogmatu oraz kwalifikacji teologicznych⁴⁵. Jeśli zatem nie pozostaje już nic innego, jak

⁴⁰ Por. Documenta...dz. cyt., thesis 11, s. 138; KKK, n. 821; 891.

⁴¹ Por. Documenta...dz. cyt., thesis 11, s. 138: Tekst zaznaczony kursywą dotyczy słów ujętych w dokumencie w cudzysłów.

⁴² Tamże, s. 138-140.

⁴³ Tamże, s. 140.

⁴⁴ Por. KPK, kan. 751; Słowa zapisane kursywą w tekście oryginalnym ujęto w cudzysłów.

⁴⁵ Por. Documenta...dz. cyt., thesis 12, s. 140.

podjąć nieuniknioną decyzję, należy postępować - jak to określono - według prawdziwego *ethosu*, właściwego postępowaniu, prowadzonemu w charakterze dialogu⁴⁶.

Końcowe wnioski

Poczynione uwagi i wyjaśnienia Międzynarodowej Komisji teologicznej, stanowią na pewno szczególną formę współpracy z Urzędem Nauczycielskim Kościoła. Wypada tu zauważyć, że owe 12 tez Międzynarodowej Komisji Teologicznej, właściwie nie wprowadzają jakichś radykalnych, nowych, argumentów czy kryteriów. Jak widać: te, na które się powołano, zawsze obowiązywały i nadal obowiązują tych, którzy podejmowali badania i dociekania teologiczne w przedmiocie prawdy objawionej⁴⁷. Natomiast odnotować trzeba - co zwraca szczególną uwagę - że obowiązujące zasady i kryteria w dziele prowadzenia badań i poszukiwań w dziedzinie prawd objawionych, należy prowadzić nie tylko według tradycyjnych, wypróbowanych form i metod, w przeszłości, lecz należy je prowadzić w świetle nauki Soboru Watykańskiego II, oraz w duchu religijnego posłuszeństwa Magisterium Kościoła, któremu został powierzony depozyt świętej wiary⁴⁸.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Por. KKK, n. 94; 95.

⁴⁸ KPK, kan. 749; 750; KKK, n. 85 - 87.